

Bebyggelselämningar och en skelettgrav

I kvarteret Kroken i Uppsala

Bebyggelse lämningar och en skelettgrav

I kvarteret Kroken i Uppsala

Arkeologisk schaktningsövervakning

L1941:2293 (Uppsala 88:1)
Dragarbrunn 29:3 och Dragarbrunn 1:2
Uppsala kommun
Uppland

Karin Stenström

Upplandsmuseets rapporter 2021:19

ISSN 1654-8280

BEARBETNING AV FOTON: Karin Stenström, där inget annat anges.

BEARBETNING AV PLANER: Karin Stenström, där inget annat anges.

OMSLAGSBILD: Schakt B grävs på innergården i kv. Kroken, foto mot NV.

GRANSKNING: Anna Ölund

UPPHOVS RÄTT: om inget annat anges: Creative Commons licens CC BY. © Lantmäteriet, dnr I2014/00634

GRAFISK FORMGIVNING OCH PRODUKTION: Malin Lucas

DIGITALT TRYCK: Kph, Uppsala

© UPPLANDSMUSEET, 2021

Upplandsmuseet
Drottninggatan 7, 753 10 Uppsala
Telefon 018-169100
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Sammanfattning	6
Inledning	7
Bakgrund	8
Historik	8
Tidigare undersökningar	10
Syfte, metod och genomförande	11
Undersökingsresultat	13
Schakt A	14
Schakt B	16
Fynd	21
Tolkning och utvärdering	22
Administrativa uppgifter	23
Referenser	24
Litteratur	24
Lantmäteriakter	24
Bilagor	25
Bilaga 1 – Arkeologiska objekt	25
Bilaga 2 – Fyndtabell	26

Sammanfattning

Under en vecka sommaren 2021 utförde Upplandsmuseets avdelning Arkeologi en schaktningsövervakning, i samband med kontroll av grundläggning för en byggnad belägen i korsningen Bangårdsgatan/Kungsängsgatan i centrala Uppsala. Sammanlagt grävdes två provgropar, den ena vid byggnadens södra gavel och den andra intill fasaden på innergården.

Schakten mätte 3x2 m respektive 3x3 m i ytan. De redan små schakten begränsades ytterligare av ledningar och den släntning som krävdes för att schaktkanterna inte skulle rasa in.

I schaktet vid den södra gaveln framkom rester av en stenläggning, en möjlig syllsten och gödselblandade kulturlager. Vid innergården påträffades förutom raserings- och utfyllnadslager tre möjliga konstruktionsnivåer med bland annat stolphål, nedgrävningar och ett möjligt lergolv, samt en skelettgrav. Skelettgraven hör till Vårfrukyrkans kyrkogård som under medeltid fanns i kvarteret Kroken.

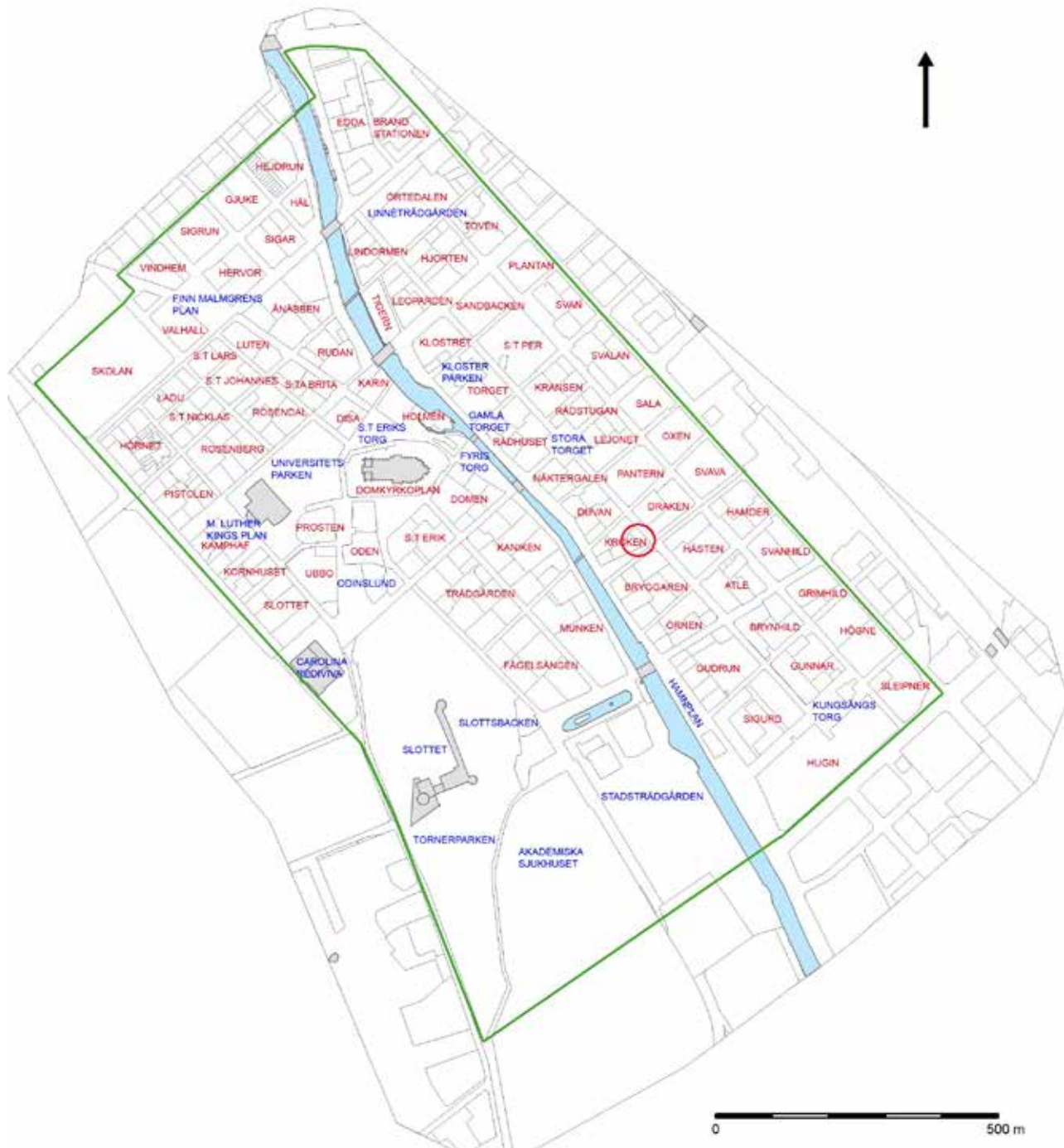

Figur 1. Dokumentation av skelettet i schakt B under samråd med osteolog Sofia Prata, SAU/Uppsala universitet, per telefon. Foto mot NV, Malin Lucas.

Inledning

Sommaren 2021 genomfördes en schaktningsövervakning i samband med kontroll av grundläggning för en byggnad belägen i korsningen Bangårdsgatan/Kungsängsgatan i centrala Uppsala. Arbetet utfördes efter beslut av Länsstyrelsen i Uppsala

län (beslutsdatum 2021-06-10, dnr 431-4716-2021). Beställare av undersökningen var Bjerking AB. Fältarbetet utfördes av Karin Stenström och Linda Qviström. Projektledare var Karin Stenström, som också sammanställt rapporten.

Figur 2. Uppsala stad med kvarters- och platsnamn. Grön linje anger begränsning för fornlämning L1941:2293 (Uppsala 88:1). Röd cirkel markerar plats för aktuell undersökning.

Bakgrund

Det aktuella undersökningsområdet är beläget i kvarteret Kroken i centrala Uppsala, ungefär i mitten av fornlämningsområdet L1941:2293 (Uppsala 88:1), stadslager för Uppsala stad.

Historik

I kvarteret Kroken har delar av den medeltida Vårfrukyrkan, även kallad S:ta Maria kyrka, tidigare stått. Denna sträckte sig från kv. Kroken och ut i Bredgränd (Wahlberg 1994:32). Det äldsta kända omnämmandet av kyrkan i skriftliga källor är från år 1221, då påve Honorius III utfärdade ett avlatsbrev och ett skyddsbrev för kyrkan och dess gods. Under medeltiden fungerade kyrkan som stadssockenkyrka. Vårfrukyrkan förstördes vid den om-

fattande stadsbranden år 1543 (DMS 1984:256f). Enligt dokument från år 1305 ska Vårfrukyrkan ha legat ”nära bron”, men då det endast finns en känd bro från denna tid – föregångaren till dagens Dombron, kan möjligen den ursprungliga kyrkan ha stått i anslutning till denna. Kyrkan ska i så fall ha flyttats till nuvarande kv. Kroken under andra halvan av 1300-talet (Carlsson & Lovén 2014:105ff).

Den nu berörda byggnaden i korsningen Bangårdsgatan/Kungsängsgatan utgörs av ett två våningar högt bostads- och affärshus i reveterat trä, med inredd vind. Byggnaden är delvis uppförd efter byggnadssyn 1794 och senare påbyggd med en övervåning. Efter byggnadssyn år 1859 tillbyggdes huset längs Bangårdsgatan (Stadsbildens framtid 1965:116).

Figur 3. Bangårdsgatan år 1901–1902. Till höger i bild syns den aktuella byggnaden. Foto 1901–1902 av Alfred Dahlberg. AD065, Upplandsmuseets bildsamling.

Historiska kartor

En karta som upprättades år 1643, den så kallade regleringskartan, visar den dåvarande stadens utformning och den planerade regleringen av stadsplanen. I kartan går det att se hur det planerade gatunätet skulle sträcka sig genom de äldre kvarteren i området. Samtidigt som kv. Kroken verkar ha fått behålla den gamla kvartersgränsen i sydöst, begränsades kvarteret av den nya gatusträckningen (dagens Bredgränd) i nordväst. Inom dagens kvarter verkar både en tvärgående och en längsgående gränd ha sträckt sig innan regleringen (figur 4).

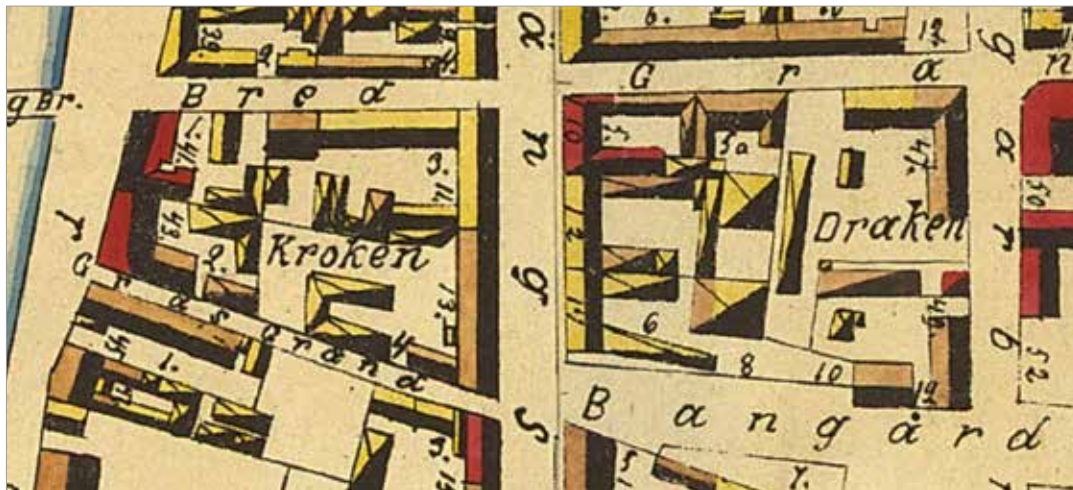
Figur 4. Utsnitt ur renritning av regleringskartan från 1643 (ur Carlsson 2010:83). Rött motsvarar den äldre stadsplanen och svart den planerade regleringen. Blå markering visar den ungefärliga utbredningen av dagens kvarteret Kroken.

Från slutet av 1600-talet och 1700-talets början finns flera så kallade huskarter över Uppsala, där enskilda byggnader ritats ut och på så sätt ger en slags falsk perspektivbild. De två yngre kartorna är troligen baserade på Olof Rudbecks karta från år 1679. Dessa visar tät bebyggelse med öppna gårdsplaner inom kv. Kroken (figur 5).

Figur 5. Utsnitt ur Rudbecks huskarta från 1679 (Alvinportalen, UUB). Kvarteret Kroken är markerat med rött.

En stadskarta från 1882 visar att den äldre gatusträckningen fortfarande fanns kvar söder om kvarteret vid denna tid, även om den östra delen av Bangårdsgatan redan fått sin utformning (figur 6).

Figur 6. Utsnitt ur karta från 1882 som visar att den äldre gatusträckningen söder om kv. Kroken, kallad Gräsgränd, fortfarande fanns kvar vid denna tid (LMS B70-1:44).

Tidigare undersökningar

Kv. Kroken

I kvarteret Kroken har rester av Vårfrukyrkan med tillhörande gravar dokumenterats vid ett flertal tillfällen. Den mest omfattande undersökningen genomfördes år 1982, då 215 gravar från Vårfrukyrkans kyrkogård undersöktes. Gravarna daterades till perioden från 1200-talet och fram till stadsbranden 1543. Vid undersökningen framkom även profan bebyggelse och en bogårdsmur. Den äldsta bebyggelsefasen daterades till 1200-talet. Lämningsarna från denna tid utgjordes bland annat av en smedja och kraftiga sten- och träskodda diken. Fyra bebyggelselägen med boningshus etablerades under sent 1200-tal intill det dike som då utgjorde avgränsningen för kyrkogården. Denna bebyggelsestruktur var därefter relativt fast under 1400-talet, som även då karaktäriserades av bostadsbebyggelse men med ett visst inslag av hantverk. Bogårdsmuren uppfördes först runt sekelskiftet 1500, och under första halvan av århundrandet anlades en stenlagd gång på kyrkogården samt stenlagda gårdsplaner mellan bostadsbebyggelsen. Efter stadsbranden revs bogårdsmuren och Vårfrukyrkan och bebyggelsen började breda ut sig över den gamla kyrkogården (Zerpe 1996).

Ytterligare undersökningar då lämningar från Vårfrukyrkan dokumenterats genomfördes 1960, 1976–77 och 1981. Undersökningen år 1977 utgjordes av en mindre provundersökning för att bedöma befintliga kulturlagers tjocklek, där det kunde konstateras att dessa totalt uppmätte nästan tre meter (UM topografiska arkiv).

År 1978 utfördes ett liknande arbetsföretag som det nu aktuella, då provgröpar grävdes för att kontrollera grundförhållanden till byggnaden i hörnet Kungsängsgatan/Bangårdsgatan samt nu rivna delar av byggnaden som sträckte sig längs Bangårdsgatan (UM topografiska arkiv). Vid dessa grävningsarbeten verkar ingen antikvarisk kontroll ha genomförts.

I samband med planerad sänkning av golvnivån i befintlig källare till fastigheten i hörnet Östra Ågatan/Bredgänd gjordes år 1990 en arkeologisk förundersökning. Vid denna framkom kullerstens- och tegelgolv (UM topografiska arkiv).

Kv. Bryggaren

Sydöst om kvarteret Kroken är kvarteret Bryggaren beläget och inom detta kvarter har ett fåtal arkeologiska insatser utförts. År 1936 påträffades en gråstensmur och ett brandlager vid schaktningsarbeten som dokumenterades. I samband med arkeologiska undersökningar 1939–1940 framkom en knuttimrad brunn i kvarteret (UM topografiska arkiv).

En förundersökning utfördes 1990, varvid fyra faser kunde urskiljas. De tre yngsta faserna utgjordes av rester av konstruktioner och brandhorisonter, som tolkades höra samman med stadsbränderna 1547, 1702 och 1766. Konstruktioner i åtminstone två av faserna uppfattades som bebyggelselämningar. En äldsta fas representerades av aktiviteter under sent 1400-tal till tidigt 1500-tal. Vid den efterföljande slutundersökningen framkom hägnader i olika flätverk som efterföljts av bebyggelse som kunde dateras till 1200–1300-tal. Tomtgränserna var tydligt markerade med flätverk, stående bräddor och grävda diken. En knuttimrad brunn hörde möjligen till denna bebyggelse. Vid undersökningen gjordes bl.a. fynd av en vikingatida pärla och en brakteamulett (UM topografiska arkiv).

År 2015 utfördes en schaktningsövervakning i samband med att en befintlig mur skulle tas bort mellan två av kvarterets innergårdar. Vi denna framkom ett kallmurat stenfundament och ett utjämningslager med fynd av bl.a. flintgods och nyare fönsterglas (Sunding 2015).

Bangårdsgatan och Kungsängsgatan

I Bangårdsgatan strax nordost om kv. Kroken påträffades år 1944 en konstruktion som tolkades utgöra en träbroläggning ungefär en meter under dåvarande gatunivå (UM topografiska arkiv).

En arkeologisk undersökning genomfördes 1990–1991 i Bangårdsgatan, där två schakt togs upp. Det ena grävdes vid korsningen Östra Ågatan och det andra ca 45 m nordost om kv. Kroken. Vid Östra Ågatan framkom fem bebyggelsefaser, där bebyggelsens etablering kunde dateras med ett dendroprov till 1300-talets mitt. I det nordöstra schaktet dokumenterades ca en meter tjocka kulturlager som tolkades tillhöra 1800-talet (Elfwendahl 1993).

I samband med nedläggning av ledningar i Bangårdsgatan, mellan Kungsängsgatan och Östra Ågatan, genomfördes år 1994 en arkeologisk undersökning. Vid undersökningen kunde välbevarade kulturlager från 1100-talet och framåt dokumenteras. Kulturlagren uppmätte 1,0-1,2 m i tjocklek. En stor mängd fynd kunde tas tillvara, bland annat en hästfigurin i bark från 1100-talet (Anund 2008).

År 1997 utfördes arkeologiska undersökningar i flertalet gator främst sydost om Stora torget. I Kungsängsgatan grävdes schakt mellan Smedsgränd och Bangårdsgatan, men där endast sträckan mellan Bredgränd och Bangårdsgränd dokumenterades. Här framkom rester av träbebyggelse och en större tegelbyggnad med underliggande stora stenblock. Den del som grävdes i Bangårdsgatan berörde främst redan grävda områden, men i ett av två schakt kunde ändå ett ca 0,15 m tjockt kulturlager noteras (Roslund 1997).

I samband med byte av vattenledningar i Bangårdsgatan sydvästra ände år 2006 påträffades 0,5 m tjocka kulturlager med fynd av bl.a. en flätverks-hägnad (Kjellberg & Qviström 2008).

Strax nordost om kv. Kroken genomfördes år 2013 en schaktningsövervakning i Bangårdsgatan, vid vilken en kavelbroläggning, en brunn, rester av träkonstruktioner, diken och en hägnadsrest framkom. De bevarade kulturlagren mätte upp till ca en meter i tjocklek. Lämningarna hade en datering till ca 1550–1850 (Ölund 2015).

År 2017 utfördes en schaktningsövervakning i Kungsängsgatan där ett av schakten togs upp precis nordväst om korsningen vid Bangårdsgatan. Här framkom ca 1,5 m under mark rester av träkonstruktioner i form av stolpar, plankor och en stock, samt en stenläggning. Dessa tolkades tillhöra en och samma byggnad (Sunding 2018).

Den senaste av arkeologiska insatser i området utgjordes av en schaktningsövervakning i Kungsängsgatan mellan Stora torget och Bangårdsgatan, vilken genomfördes år 2020. Sex schakt grävdes intill Kv. Kroken. I dessa framkom upp till ca 1,5 m tjocka kulturlager och en stenfylld dräneringsränna (Lucas, manus).

Syfte, metod och genomförande

Under en vecka vid månadsskiftet juni-juli 2021 genomförde Upplandsmuseets arkeologiska avdelning en schaktningsövervakning i samband med kontroll av grundläggningen till en byggnad i hörnet Bangårdsgatan/Kungsängsgatan i Kv. Kroken i centrala Uppsala. Två provgropar togs upp, varav den ena vid byggnadens södra gavel och en intill byggnadens fasad på innergården. Schakten mätte ca 2x3 m respektive 3x3 m i ytan.

För grävarbetet användes en stor hjulburen grävmaskin där det var möjligt. Närmast intill fasaden och under husgrunden handgrävdes schakten till största del med spade.

Både grävarbetet och övervakningen försvårades avsevärt vid byggnadens södra gavel (schakt A) av att det där fanns flertalet ledningar som löpte ca 0,5 m från byggnadens fasad. På grund av det begränsade utrymmet tvingades arbetet att avbrytas innan önskvärt djup uppnått i detta schakt. I schaktet på innergården (schakt B) försvårades arbetet av att recenta fyllnadsmassor av sand, grus och sten vid flera tillfällen rasade in från schaktets kanter trots bred släntning.

Då en skelettgrav påträffades i schaktet rensades skelettet fram så gott det var möjligt. Eftersom kraniet delvis låg under en ledning och det förelåg stor rasrisk att gräva under ledningen, rensades inte kraniet fram. I samråd med Länsstyrelsen beslutades det att låta större delen av skelettet ligga kvar, då det var möjligt att fortsätta schaktningsarbetet genom att endast avlägsna underben och fotben, som till stor del redan rubbats vid grävarbetet. Med vägledning av osteolog Sofia Prata vid SAU/Uppsala universitet gjordes dokumentation av skelettet, varvid skelettet fotograferades i flera vinklar och mått på skenben och lårben togs. Underben och fotben placerades därefter intill resten av skelettet som täcktes med lera och markduk.

Syftet med schaktningsövervakningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera fornlämningen. Schakten och de framkomna lämningarna dokumenterades med fotografi, plan- och sektioneritningar, samt beskrivningar. Lägesbestämning i X- och Y-led gjordes utifrån intilliggande byggnader och schaktens kanter. Ingen digital inmätning utfördes, utan höjderna är angivna utifrån den befintliga marknivån.

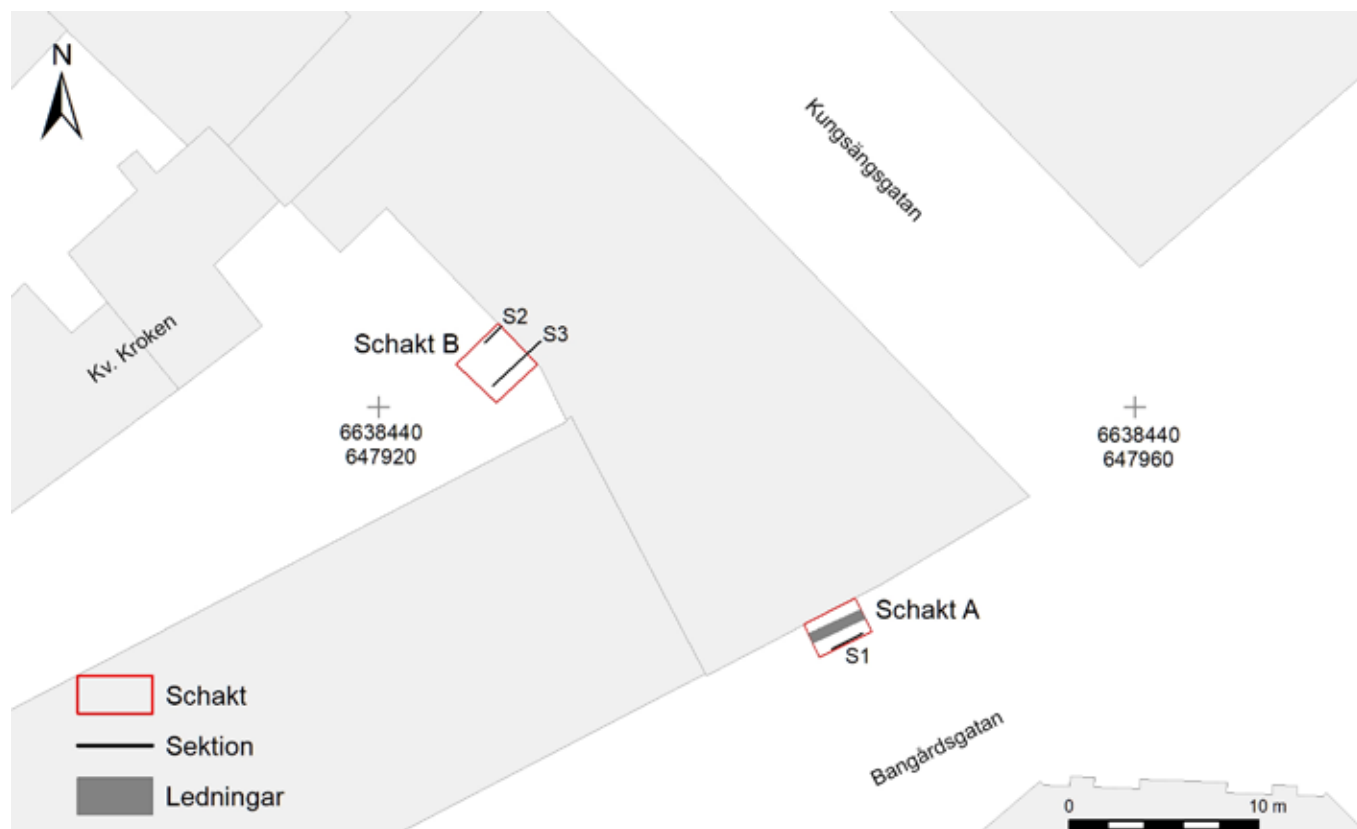

Figur 7. Utrymmet närmast fasaden i schakt A grävdes för hand. Foto mot NÖ, Linda Qviström.

Undersökningsresultat

Nedan presenteras de påträffade lämningarna i respektive schakt, benämnda schakt A och schakt B. I båda schakten uppgick de recenta fyllnads-

massorna av sand, grus och sten till omkring 1,1 m i tjocklek. Samtliga arkeologiska objekt presenteras i tabellform i bilaga 1.

Figur 8. Plan över de beskrivna schakten. Skala 1:400.

Figur 9. Schakt A grävdes i Bangårdsgatans trottoar intill den aktuella byggnadens södra gavel och innehöll ett stort antal ledningar. Foto mot NÖ.

Schakt A

Schaktet i Bangårdsgatans trottoar, invid den aktuella byggnadens södra gavel, mätte ca 3×2 m i ytan och grävdes till ett djup av 1,35–1,55 m. Markytan var belägen ca 6,2 m över havet. I schaktet framkom två arkeologiska objekt (A1 och A2). Centralt i schaktet fanns flertalet ledningar som begränsade den undersökningsbara ytan. På grund av ledningarnas placering nära intill byggnaden fanns endast ett utrymme motsvarande ca 0,5 m mellan ledningarna och fasaden, vilket omöjliggjorde grävning med maskin. Denna del handgrävdes därför till ett djup av 1,35 m, innan det beslutades att avbryta grävarbetet då det inte skulle gå att nå önskvärt djup. Intill byggnaden framkom omrörda kulturlager ca 1,1 m under markytan. De omrörda kulturlagren utgjordes av lerigt grus innehållandes tegelkross, bitar av murbruk, träflis, knytnävsstora stenar och stora djurben. I toppen av det omrörda lagret påträffades en skärva av en skål i yngre

rödgoods och skaftet till en kritpipa (fnr 2 och 8). Skålen har en trolig datering till 1600-tal.

På ca 1,2 m djup, under de omrörda kulturlagren, framkom en obearbetad sten (A1) som låg i vinkel med den nu stående husgrunden (figur 10). Möjligen kan stenen ha utgjort en syllsten, men då inga andra större stenar kunde anas i det begränsade utrymmet gick detta inte att avgöra.

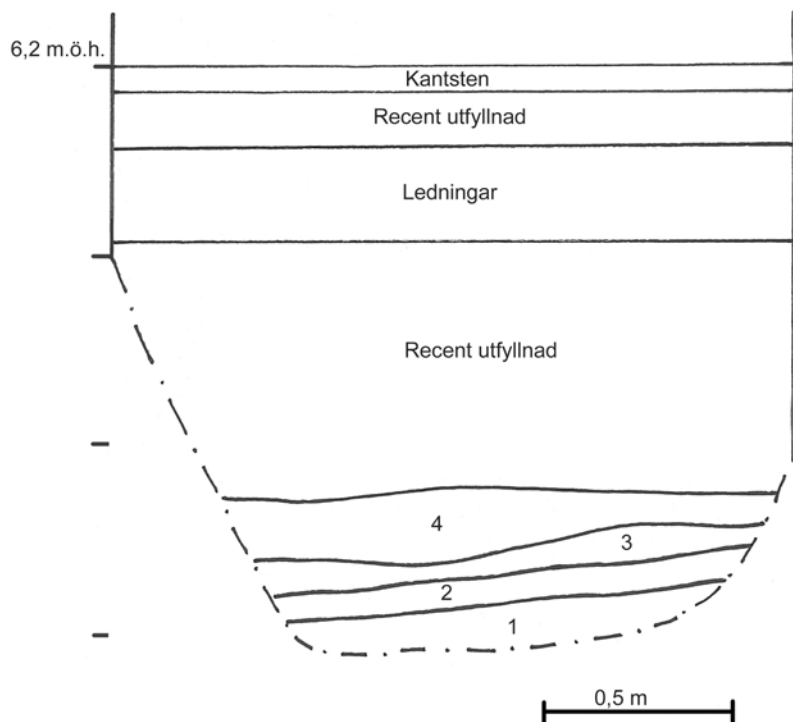
Främst nordöst om den större stenen fanns rester av en stenläggning (A2), vilka framkom ca 1,25 m under mark. Stenläggningen sträckte sig in under ledningarna, men kunde inte observeras på andra sidan av dessa. Stenarna i stenläggningen utgjordes av 0,06–0,15 m stora naturligt rundade stenar. Enstaka större tegelbitar kan också ha ingått i stenläggningen. Flera av de knytnävsstora stenarna i det ovanliggande omblandade kulturlagret har sannolikt ingått i stenläggningen. Både A1 och A2 lämnades kvar i schaktets botten.

Figur 10. Den möjliga syllstenen (A1) och den fragmentariska stenläggningen (A2) i schakt A. Foto mot NÖ.

I den sydöstra delen av schaktet, på andra sidan ledningarna, kunde grävmaskin användas ända ned till schaktets botten, vilken var ca 1,55 m under marknivån. Här dokumenterades gödselblan-

dade kulturlager från ca 1,1 m under markytan och ned till schaktets botten (se figur 11). I lagret i schaktets botten (L1) påträffades en del av handtaget till en rörskaftsgryta (fnr 1), vilken kan dateras till ca 1550–1650.

Figur 11. Sektion 1, i den södra schaktkanten i schakt A. Sektionsbeskrivning: 1) Träflisblandat gödsel med inslag av tegelkross och träpinnar. 2) Kompakt gödselblandad träflis innehållandes rikligt med näver. 3) Sandblandat gödsel. 4) Kompakt gödselblandad träflis med inslag av tegelkross, näver, träpinnar och enstaka småsten. Punktstreckad linje markerar schaktbotten. Skala 1:20.

Figur 12. Sektion 1 i schakt A. Foto mot Ö.

Schakt B

Schaktet på innergården mätte ca 3x3 m i ytan och grävdes i trappsteg ned till ett djup av 1,5–2,2 m under mark (se figur 19). Markytan var belägen ca 6,3 m över havet. Det högsta djupet uppmättes enbart under själva husgrunden. Grävmaskinen användes ned till det högsta trappsteget och därefter hangrävdes resterande del av schaktet. I schaktet framkom 17 arkeologiska objekt (A3-A19) och fem fynd (fnr 3-7).

De tjocka fyllnadsmassorna av sand, grus och sten som fanns överst i schaktets kanter var mycket ostabila och rasade in i schaktet under en stor del av grävningsarbetet. På grund av detta krävdes en rejäl släntning, vilket begränsade den undersökta ytan. Ytan begränsades också något av en ledning som löpte längs schaktets sydvästra sida. Den undersökta ytan uppgick som mest till ca 2,1x1,8 m.

Bevarade kulturlager framkom ca 1,1 m under marknivån, dvs. ca 5,2 m ö h. Det översta kulturlagret utgjordes av ett upp till 0,1 m tjockt raseringslager innehållandes rikligt med tegelbitar, tegelkross och murbruk (L11). Flera av tegelbitarna var kraftigt sekundärbrända. Därunder kunde flera olika lerblandade lager dokumenteras (se figur 17 och 19). Dessa utgjorde troligen främst utfyllnader. Lagren var bevarade ända fram till och/eller under husgrunden. I lagret direkt under raseringslagret L11 påträffades två fragment av yngre rödgods (fnr 3 och 4), varav det ena hörde till ett fat eller en skål med trolig datering till sent 1500-tal/tidigt 1600-tal.

I schaktets sydöstra kant framkom ett troligt stolphål (A3) ca 1,2 m under marknivån. Detta var fyllt med raseringsmaterial likt L11.

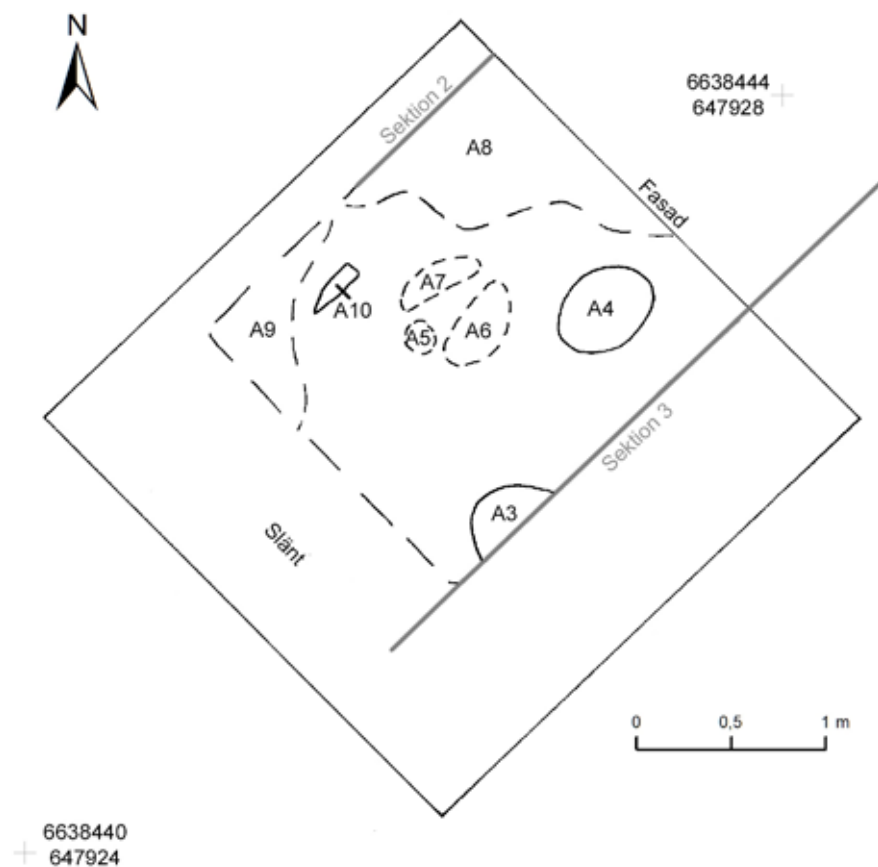
Figur 13. Den övre delen av schaktkanterna i schakt B rasade in, vilket medförde mycket skotning av grus och sten. Foto mot NV.

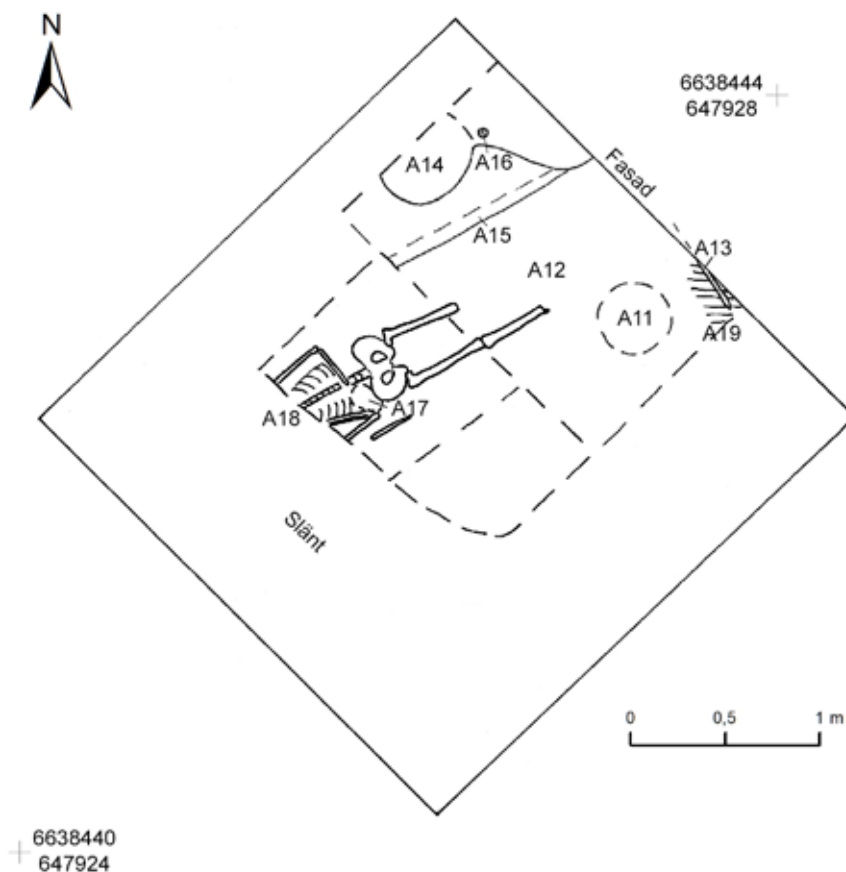
Figur 14. Nedgrävningarna fyllda med ljus lera (A4-A9) syntes tydligt mot det lager som de grävts ned i. Foto mot N.

Omkring 1,4–1,5 m under mark påträffades flera nedgrävningar som var fyllda med ljus lera (A4-A9 och A14). Dessa var rundade eller oregelbundna i sin form (figur 14 och 15). En av nedgrävningarna kan möjligen ha utgjort ett stolphål (A4), medan

de mindre nedgrävningarna (A5-A7) kan ha varit stenlyft. De större nedgrävningarna (A8 och A9) var flacka och sträckte sig utanför schaktet. Möjligen utgjorde dessa snarare delar av någon typ av konstruktionslager. I A8 påträffades en stående stör (A16).

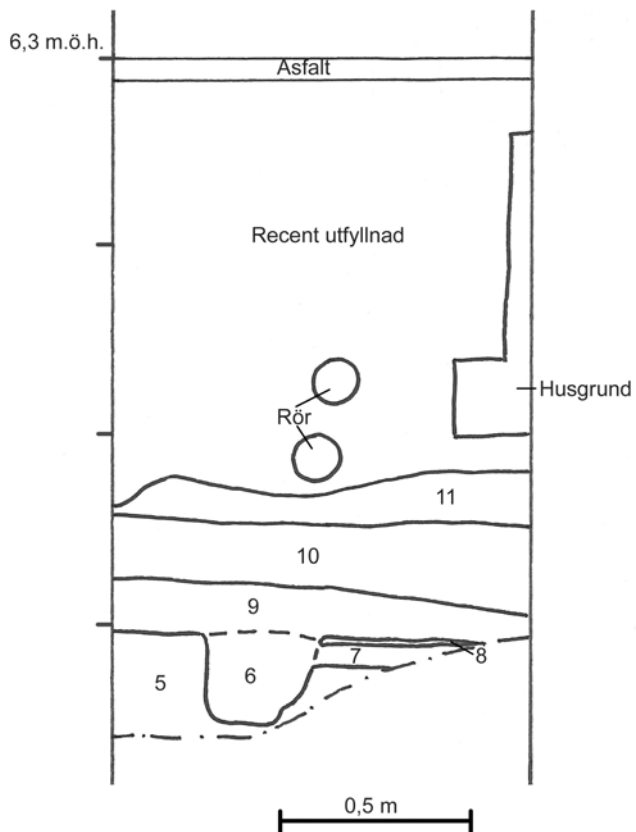
Figur 15. Plan över nedgrävningarna A4-A9 samt det troliga stolphålet A3, ca 1,4–1,5 m under mark. Skala 1:40

Figur 16. Plan över de lämningar som framkom ca 1,55–1,7 m under mark i schakt B. Bebyggelse lämningarna A11–A17 låg på 1,55 m under mark. Skelettet A18 och A19, ett sotigt lager med slagg låg under bebyggelse lämningarna, ca 1,6–1,7 m under mark. Skala 1:40.

Under nedgrävningarna fanns ett möjligt golvlager (A12) som avgränsades av en kluva/stock i öster (A13) och ett stråk av ren ljusgrå lera (A15) i norr (figur 16). I det möjliga golvlagret fanns en nedgrävning (A11) som kan ha utgjort botten av A4. På samma nivå fanns ytterligare en nedgrävning (A14) som troligen hörde samman med A8, då den innehöll samma typ av lera.

Direkt under det möjliga lergolvet, ca 1,6 m under mark, framkom en skelettgrav. Skelettgraven presenteras under egen rubrik nedan. Något djupare, vid ca 1,6–1,7 m under mark, framkom enstaka slaggskållor i ett sotigt kulturlager (A19), beläget delvis under husgrunden till den nu stående byggnaden.

Figur 17. Sektion 2, i den nordvästra kanten av schakt B. Punktstreckad linje markerar schaktbotten. Skala 1:20. Sektionsbeskrivning:

5) Grå strimmig lera med något kolstänk.

6) Ljusbrun kompakt lera med något kolstänk, enstaka bitar bränd lera och en flisa tegelkross (nedgrävning A14).

7) Ljusbrun kompakt lera (del av nedgrävning/konstruktionslager A8).

8) Strimma av sot.

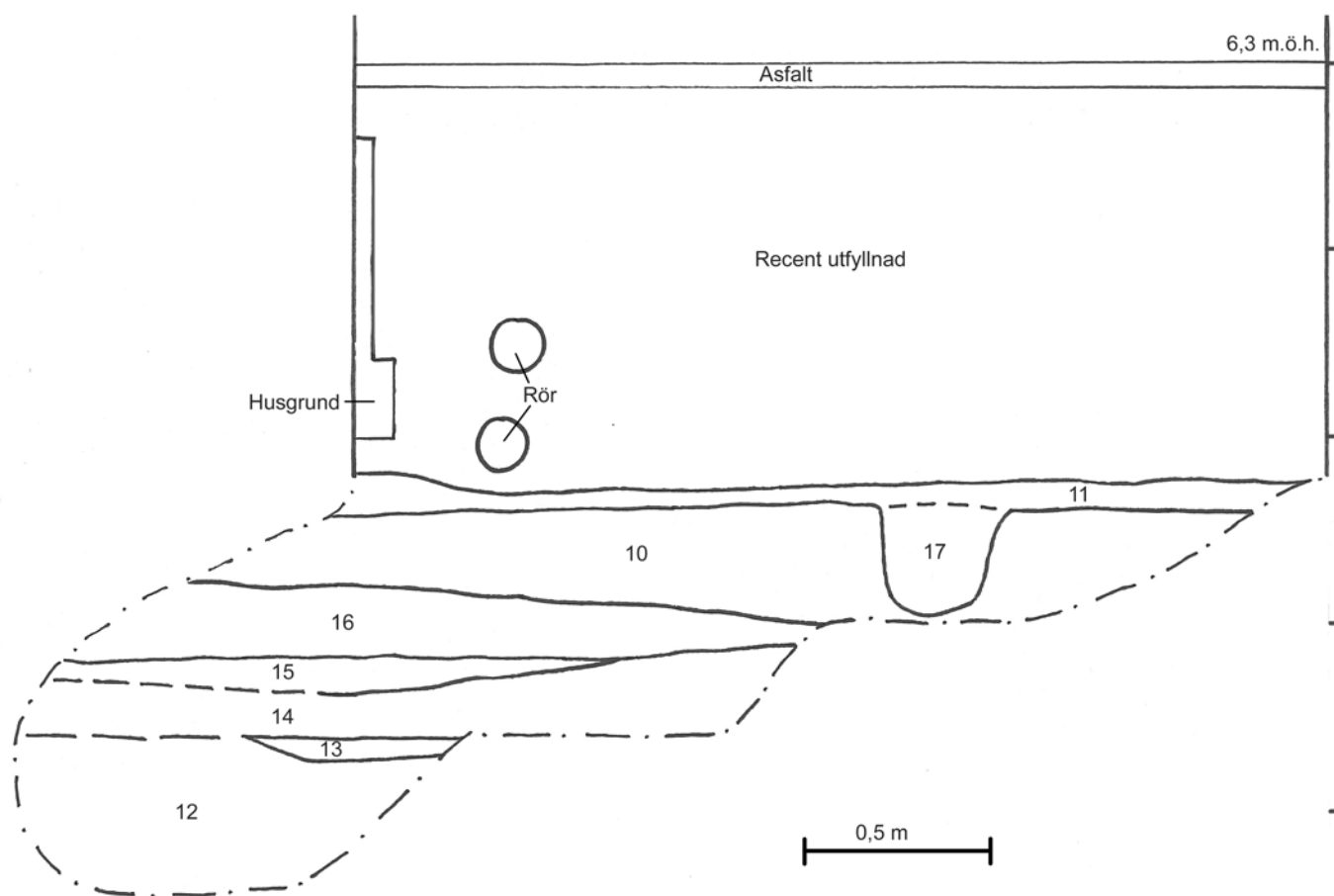
9) Ljusbrun något siltig lera med litet inslag av bränd lera (del av A8).

10) Något humös och siltig brun lera med inslag av enstaka grus och någon tegelflisa.

11) Brun siltig och grusig lera med rikligt av tegelbitar och murbruk.

Figur 18. Foto av sektion 2 där den tydliga lagersekvensen framgår. I bild syns L. 5–11 men inte den recenta utfyllnaden. Fotostickan motsvarar 40 cm. Foto mot NV, Linda Qviström.

Figur 19. Sektion 3, i den sydöstra kanten av schakt B. Sektionsbeskrivning: 10) Något humös och siltig brun lera med inslag av enstaka grus och någon tegelflisa. 11) Brun siltig och grusig lera med rikligt av tegelbitar och murbruk. 12) Opåverkad blågrå lera. 13) Grå något sotig lera. 14) Grå lera med kolstänk, sotstrimor och något inslag av obränt trä. 15) Heterogent lager av grå lera med klumpar av renare grå lera samt inslag av kol, sot och skörbrända stenar framför allt i botten (A19; det eventuella lergolvet A12 på samma nivå). 16) Mörkgrå lera med lite inslag av sot och kol. 17) Stolphål A3. Punktstreckad linje markerar schaktbotten. Skala 1:20.

Skelettgrav (A18)

Skelettet framkom ca 1,6 m under marknivån och var placerat i noröst-sydvästlig riktning, där kraniet låg under ledningen i schaktets sydvästra del (figur 16 och 20). På grund av den stora rasrisken grävdes inte kraniet fram. Med vägledning av osteolog Sofia Prata vid SAU/Uppsala universitet gjordes dokumentation av skelettet, varvid skelettet fotograferades i flera vinklar och mått på skenben och lårben togs. Skelettet var i gott skick. En grov bedömning av skelettet kunde göras, men då måtten togs med tumstock och bedömningen i övrigt gjordes utifrån svårtolkade foton av det leriga skelettet in situ är denna bedömning osäker. Det var dessutom endast pubisben och de nedre extremiteterna som kunde undersökas, vilket gör könsbedömningen extra osäker. Preliminärt kan individen i graven ha varit en vuxen man som var drygt 174 cm lång (Sofia Prata, SAU/Uppsala universitet).

Någon nedgrävning för graven gick inte att se, men trärester längs den södra kanten kan möjligen ha utgjort resterna av en kista. Några rester av svepning i form av knappnålar kunde inte noteras.

I gravens återfyllning framkom en skärva svartgods och en möjlig båtnit (fnr 5 och 6). Keramikskärvan kan troligen dateras till 1000–1100-tal. Direkt under skelettet skyntade en enkupig taktegelpanna, vilket innebär att fynden var äldre än graven och sannolikt representerar sekundärt återfyllt material. Vid fortsatt grävning under skelettgravens östra del kunde ytterligare en grav anas under A18, men inga ytterligare skelettdelar framkom.

Figur 20. Endast delar av skelettgraven (A18) kunde rensas fram. Fotostickan motsvarar 40 cm. Foto mot NV, Linda Qviström.

Fynd

Ett fåtal fynd framkom i de båda schakten. Flest fynd tillvaratogs i schakt B på innergården. Totalt registrerades 8 fyndposter (se bilaga 2). Dessa utgjordes av fyra skärvor av yngre rödgods, en skärva svartgods, en möjlig båtnit (figur 21), två slaggsållor, och ett fragment av kritpipa.

Svartgodset och niten påträffades i skelettgravens (A18) återfyllning, men är troligen äldre än graven. Biten av äldre svartgods är välbränd och sannolikt tillverkad i östra Östersjöområdet. Svartgodset överensstämmer inte med den lokaltillverkade typen 4 (Selling 1955). Denna äldre svartgodsskärva har preliminärt bedömts av Joakim Kjellberg, Upplandsmuseet och Torbjörn Brorson, Kontoret för keramiska studier.

Utöver slaggsållorna i A19 och föremålen i graven A18, är fyndmaterialet av generell hushållskaraktär och representerar perioden efter Vårfrukyrkans brukande.

Figur 21. Den möjliga båtniten (fnr 6) påträffades i skelettgravens (A18) återfyllning. Foto Karin Stenström.

Tolkning och utvärdering

Schaktningsövervakningen visade att det på platsen finns lämningar efter äldre bebyggelse. Stenläggningen i schaktet intill Kungsängsgatan/Bangårdsgatan (schakt A) hade en mycket begränsad utbredning, men utgjorde troligen en del av en äldre gatuläggning, då Bangårdsgatans föregångare sträckte sig längs med kvarteret ända fram till 1880-talet.

I schakt B framkom tre möjliga konstruktionsnivåer och en skelettgrav. Den övre nivån utgjordes av ett möjligt stolphål som verkade höra samman med ett raseringslager. Den mellersta nivån bestod av flertalet nedgrävningar fyllda med ljus lera, vilka varierade i form och djup. Nedgrävningarna var svårtolkade, men då alla innehöll samma typ av ljus lera som inte förekom i någon annan del av schaktet, är det troligt att de var del av samma

konstruktion. Den nedersta konstruktionsnivån utgjordes av ett möjligt lergolv som begränsades av ett ljust stråk med lera och en kluva/stock. Dessa utgjorde troligen resterna av en byggnad.

Vårfrukyrkan har en oklar etablering men den revs efter stadsbranden 1543. De gravar som tidigare undersökts i området dateras till 1200-talet till 1500-talet.

Det verkar som att bebyggelsen anlagts direkt ovanpå skelettgraven. Ytterligare en grav kunde anas under den undersökta graven. Detta tyder möjligen på att graven hör till Vårfrukyrkans yngsta skede. Den möjliga båtniten och skärvan av svartgods i gravens återfyllning, hör troligen till äldre kulturlager eller de jordmassor som troligen transporterats till platsen inför anläggandet av kyrkogården (jämför Zerpe 1996:20).

Administrativa uppgifter

Uppdragsnummer Fornreg: 202100802

Plats: Dragarbrunn 29:3 och Dragarbrunn 1:2, Uppsala stad

Fornlämningsnummer: L1941:2293

Typ av fornlämning: Stadslager

Typ av undersökning: Schaktningsövervakning

Orsak till undersökning: Kontroll av grundläggning till byggnad

Uppdragsgivare: Bjerking AB

Fältarbetsperiod: 2021-06-28 – 2021-07-02

Upplandsmuseets projektledare: Karin Stenström

Upplandsmuseets personal: Karin Stenström och Linda Qviström

Upplandsmuseets diarienummer: 333–2021

Upplandsmuseets projektnummer: 8839

Länsstyrelsens diarienummer och beslutsdatum: 431-4716-2021 (2021-06-10)

Dokumentationsmaterial: Förvaras i Upplandsmuseets arkiv.

Fynd: 8 fyndposter. Förvaras i Upplandsmuseets magasin i väntan på fyndfördelning.

Referenser

Litteratur

Anund, Johan. 2008. Urbanisering och kulturlager – sju undersökningar i Aros och Uppsala. Uppland, Uppsala stad, Domkyrkoplan, Bangårdsgatan, Akademiska sjukhuset, kvarteret Domen och kvarteret S:t Erik. Riksantikvarieämbetet UV Uppsala, rapport 2008:9.

Carlsson, Ronnie. 2010. Nuvarande domkyrkans omgivning. I: Carlsson, Ronnie. Göthberg, Hans. Dahlbäck, Göran. Lové, Christian & Bengtsson, Herman. Uppsala domkyrka II. Domkyrkan i Gamla Uppsala. Nuvarande domkyrkans omgivning. Uppsala.

Carlsson, Ronnie & Lovén, Christian. 2014. Uppsala medeltida sockenkyrkor – en ombildning, två flyttningar och en problemlösande nygrundning. Fornvännen 2014:2.

DMS = Det medeltida Sverige. Band 1 Uppland. Volym 2, Tiundaland: Ulleråker, Vaksala, Uppsala stad. Av Dahlbäck, Göran, Ferm, Olle & Rahmqvist, Sigurd. 1984. Stockholm.

Elfwendahl, Magnus. 1993. Bangårdsgatan. Arkeologisk undersökning, Uppsala, Uppland. UV Uppsala rapport 1993.

Kjellberg, Joakim & Qviström, Linda. 2008. Östra Ågatan och Bangårdsgatan. Kulturlager och konstruktioner längs Fyrisån, medeltid och nyare tid. Arkeologisk schaktningsövervakning, Raä 88, Uppsala stad, Uppland. Upplandsmuseets rapporter 2008:18.

Lucas, Malin. Manus. Arkeologi under gågatan i Uppsala. Upplandsmuseets rapporter.

Roslund, Ylva. 1997. Uppsala innerstad. Arkeologisk förundersökning. Dragarbrunnsgatan, Bredgränd, Smedsgränd, Bangårdsgatan, Kungsängsgatan, S:t Persgatan med Gamla Torget och S:t Larsgatan, RAÄ 88, Uppsala, Uppland. Riksantikvarieämbetet, UV Uppsala rapport 1997:53.

Selling, Dagmar. 1955. Wikingerzeitliche und frühmittelalterliche keramik in Schweden. Stockholm.

Stadsbildens framtid. Om konstnärligt och historiskt värdefull bebyggelse i Uppsala. – Uppsala, 1964.

Sunding, Emelie. 2015. Ang. arkeologisk schaktningsövervakning I Kv Bryggaren, Uppsala stad, Lst dnr 431-2429-15. Skrivelse, Upplandsmuseet.

Sunding, Emelie, 2018. Kulturlager och konstruktioner i Kungsängsgatan i Uppsala. Arkeologisk schaktningsövervakning, Kungsängen 1:2, Uppsala 88:1, Uppsala kommun, Uppland. Upplandsmuseets rapporter 2018:15.

Wahlberg, Mats. 1994. Uppsalas gatunamn. Uppsala stads historia IX:1. Uppsala.

Zerpe, Leif. 1996. Bebyggelse och gravar intill Vårfrukyrkan. Arkeologisk undersökning, Kvarteret Kroken, Dragarbrunn 29:3, Uppsala, Uppland. Riksantikvarieämbetet UV Uppsala rapport 1996:55.

Ölund, Anna. 2015. Arkeologi i Bangårdsgatan, Uppsala. Arkeologisk schaktningsövervakning, Dragarbrunn 1:2, Kungsängen 1:2, Uppsala stad 88:1, Uppsala kommun, Uppland. Upplandsmuseets rapporter 2015:23.

Lantmäteriakter

Lantmäteristyrelsens arkiv

Uppsala stad

Regleringskarta 1643 Akt B70-1:3.

Karta 1882, B70-1:44.

Bilagor

Bilaga 1 – Arkeologiska objekt

Nr	Schakt	Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Beskrivning
A1	A	Syllsten?	0,33	0,25		Obearbetad sten.
A2	A	Stenläggning				Fragmentarisk stenläggning av naturligt rundade stenar, 0,06–0,15 m stora. Enstaka tegelbitar.
A3	B	Stolphål?	0,65	0,27	0,3	I schaktkant. Rundad form i plan, sluttande sidor med skålad botten. Möjlig skoning av tegelbitar och en rundad sten, ca 0,1 m stora. Fyllning av gråbrun lera med rikligt av tegelkross och murbruk.
A4	B	Stolphål?	0,51	0,42	0,2	Oregelbundet rund. Skålförmad i tvärsnitt. Fyllning av brun och ljust gråbrun lera innehållandes kolfragment och enstaka små djurben.
A5	B	Nedgrävning/stenlyft?	0,1	0,1		Något diffus i plan. Fyllning av ljust gråbrun lera. Undersöktes ej.
A6	B	Nedgrävning/stenlyft?	0,5	0,22	0,12	Något diffus i plan. Oval form. Skålförmad i tvärsnitt. Fyllning av brun och ljust gråbrun lera.
A7	B	Nedgrävning/stenlyft?	0,45	0,16	0,1	Avlångt oval i plan. Skålförmad i tvärsnitt. Fyllning av brun och ljust gråbrun lera.
A8	B	Nedgrävning/ konstruktionslager?			0,1	Oregelbunden, fortsatte utanför schaktet. Merparten grund, ca 0,1 m djup. Flack botten.
A9	B	Nedgrävning/ konstruktionslager?				Oregelbunden, fortsatte utanför schaktet. Möjligen samma som A8. Undersöktes ej.
A10	B	Sten	0,24	0,1		Kantig sten ställd på högkant.
A11	B	Stolphål?	0,35	0,35		Fyllning av ljusbrun lera med järnutfällning, lite obränt trä och enstaka sten (0,1–0,2 m stora). Möjligen botten av A4.
A12	B	Lergolv?				Relativt homogent lager av brungrå gödselblandad lera med inslag av sot, kolstänk och enstaka djurben. Ljusare lera i östra hörnet.
A13	B	Kluva/stock			0,04	I kanten av/under A12. Fortsatte utanför schaktet.
A14	B	Nedgrävning	0,5	0,3	0,25	I schaktkant. Branta nedgrävningskanter, plan botten. Fyllning av ljust brungrå lera.
A15	B	Konstruktionslager		0,05–0,1		Stråk av ren ljust grå lera som avgränsade A12.
A16	B	Stör	0,05	0,05		
A17	B	Nedgrävning?				I kanten av A18 (grav). Fyllning av ljusare grå lera än gravens fyllning. Fyllningen innehöll flera djurben och enstaka kantiga stenar. Inritad som ca 0,15 m stor, men detta var bara botten på nedgrävningen som var något större i ytan. Möjligen något som tryckts ned i graven.
A18	B	Skelettgrav				Gravläggning i Ö-V riktning. Delar av fingerbenen framkom under nedgrävning A17 (ej in situ). Vänster sken- och vadben, samt båda fötterna rubbade vid grävningens arbetet. Nedgrävning ej synlig, men trärester fanns bevarade längs den södra kanten. Fyllning av brungrå lera som innehöll djurben, en möjlig båtnit (fnr 6) och skärva av svartgods (fnr 5). Under höften skymtade en enkupig taktegelpanna. Mått skenbenets övre led: 79 mm bred. Mått skenbenets max längd: 389 mm. Mått lårbenets nedre led: 81 mm.
A19	B	Lager				Kol- och sotblandad lera med enstaka slaggskällor. Fortsatte in under husgrunden.

Bilaga 2 – Fyndtabell

Fnr	Schakt	Kontext	Sakord	Material	Undertyp	Antal	Antal frag	Vikt (g)	Beskrivning
1	A	Lager 1	Keramik	Yngre rödgods	Gryta	1	1	27	Rörskaft, med enkel trumf. 1550–1650.
2	A	Rensfynd	Keramik	Yngre rödgods	Skål	1	1	55	Skål med rät mynning. Invändigt bemålad med vitlera. Sekundärbränd. 1600-tal.
3	B	Lager 10	Keramik	Yngre rödgods	Fat/skål	1	1	5	Mindre fat/låg skål. Invändig gulbrun blyglasyr. Mynningsfragment. Import. 1550–1625.
4	B	Lager 10	Keramik	Yngre rödgods		1	1	2	Invändig rödbrun blyglasyr.
5	B	A18	Keramik	Svartgods		1	1	29	Äldre svartgods. Tunt och välbränt. Grå godsfaerg. På insidan av botten finns avsats. Troligen import från östra Östersjöområdet (Finland eller Ladoga). 1000–1100-tal.
6	B	A18	Järn	Nit		1		10	Nit med rombisk bricka. 35 mm lång.
7	B	A19	Slagg	Skålla		2		1348	Bottensållor, slagg från ässja.
8	A	Rensfynd	Lera	Kritpipa		1	1	7	Fragment av skaft.